

“ ”

Gizakiok agian ausartegiak gara diogunean ez dagoela hizkuntzarik beste inon

Beatriz Fernández
hizkuntzalaria

Hizkuntza gogoan (Erein, 2021) liburua idatzi du Beatriz Fernándezek (Portugalete, 1964). Ez du lehenengoa, dibulgazioa eta ikerketa lotuta hizkuntzari buruz idazten duen hirugarren argitalpena da. Ikasgelan ikasleekin lantzen dituen galderak jaso ditu liburuan, edonork ulertzeko moduan. Galdera kitzikagarriak: Gizakiok al gara hizketarako gai garen bakarrak? Xibarta baleek beti kantu bera kantatzen al dute? Zer da hizkuntza?

 ONINTZA IRURETA AZKUNE HODEI TORRES

Hizkuntzei behar bezala ez diegula begirutzen diozu, azalari bai, baina mamiari ez. Zer esan nahi duzu?

Euskaldunon zalantza gehienak dira hizkuntza arautuaren ingurukoak, hau da, zer den txarto esanda dagoena eta zer den ondo esanda dagoena; euskara batuaren, estandarraren, hizkera jaso, dotore eta formalaren ingurukoak. Hizkuntzari buruzko galdera nagusietakoak horiek dira. Eskolan bertan antzematen da. Ikasleei hizkuntzalaritza zer den esplikatzan diezu lehen mailan eta harritu egiten dira, liburuan agertzen diren gaiek hizkuntzarekin zerikusia dutenik ez dakite, arrastorik ere ez. Ez dakite afasia zer den, zer den pidgin bat, kreoleratzea, ez dakite euskara bezala beste hizkuntza batzuk ere bakartuak direla genetikoki. Gai horiek guztiek airean egon beharko luketela uste dut.

Gramatika arautua, Euskaltzaindia, hizkerak... alde batera utzita, falta da ikuspuntu biologikoa. Euskaldunak gara eta harro

gaude, euskara eta kito, baina gizakiak gara. Euskara zer den ulertzeko bidea duzu hizkuntza zer den ulertzea. Hizkuntza, gaitasun gisa. Gaitasun horrek aukera ematen dizu euskalduna edo katalana izateko edo gaelikoz hitz egiteko. Euskaldunoi gertatzen zaizkigun gauza asko eta asko gertatzen zaizkie beste hainbat hizkuntzatakoko hiltunei, eta iruditzen zaigu ezetz, geu gara munduan bakarrak. Hori hurbilpen okerra da. Adibidez, afasiko batek izango ditu zantzu batzuk euskaraz baino agertzen ez direnak, baina Broccaren afasia [hizkuntzaren arlo espresiboen trastorno] duen hiltzuna dituen zantzuak euskaraz eta beste hainbat hizkuntzatan berak dira.

Hankamotz gabiltza orduan eremu horretan.

Ez dakit hankamotz den hitza... hizkuntzari buruz, gure kasuan euskarari buruz, jendeak daukan kezkarekin eta jakin-min handiarekin alderatuta badaukagu zer ika-

sia. Zakilixutek ia egunero hizkuntzarekin zerikusia duten hainbat gai jartzen ditu mahai gainean. Hori posible da, hain zuzen, hizkuntzaz ardura duen herri batean. Oso kezka mugatua da, mugatzen da gure hizkeretara, gure zokokerietara, gure herrian esaten den hitz honetara zeina ez den esaten beste herrietan, eta horregatik harro gaude. Hizkuntzari dagokionez, ezereza da. Hondar ale bat da.

Hizkuntza zailen eta errazen mitoa hausten saiatu zara.

Ez naiz lehena. Esate baterako Juan Carlos Moreno Cabrera hizkuntzalari madrildarrak egin du ariketa, liburu bat dauka gai horri lotuta.

Ni orain katalana ikasten ari naiz. Badut garunean beste hizkuntza erromantze bat [gaztelania] eta horrek ikaragarri laguntzen dit ikasketa. Beno, oztopo ere bihur daiteke bien artean dagoen gertutasunagatik: *trabajar* gaztelaniaz eta kata-

lanez *treballar*. Hizkuntza batzuen artean antzekotasun tipologikoak egon daitezke. Ez dira beharbada azaleko antzekotasunak, baina mikroskopiaarekin begiratzen hasten zarenean ikusten duzu antzekotasun handiak daudela bien artean. Katalanaren, gaztelaniaren eta frantsesaren artean antzekotasunak egon daitezke, familia bereko hizkuntzak diren heinean –familia bereko pertsonen artean antzekotasunak egon daitezkeen bezala, nahiz eta ez halabeharrez–. Orduan, katalana ikasten hasten bazara frantsesa edo italiera jakinda, errazagoa egingo zaizu ikastea, adibidez, inuita izanda baino. Inuitek beste familia linguistikoa bat dutelako, urrutiagokoa, bestelako ezaugarriak dituen. Beste alde batetik, gerta daiteke bi hizkuntza familia berekoak ez izatea eta, hortaz, ahaidetasunik ez izatea, baina aldi berean ezaugarri jakinetan bat egitea. Adibidez, euskaldun batek japoniera ikasten badu berehala ikusiko du japonieraz, kontxo, gauzak antzera ordenatzen direla, hots, lehenik subjektua, ondoren osagarria eta azkenik aditza, euskaraz egiten dugun bezala. Alde horretatik begira, euskara japonieraren antzekoagoa da katalanarena baino, katalanez subjektua lehenik jarri arren, ondoren aditza jartzen delako eta azkenik osagarria.

Hori alde batera utzita, esatea hizkuntza bat zailagoa edo errazagoa den? 60ko hamarkadako alaba izanik ere, ingelesa ikasten nuen ikastolan, baina ostras!, hasi zaitez ingelesaren preposizioak ikasten!

Hizkuntza errazak eta zailak daudela nahita elikatutako mitoa da?

Noski. Intentsionalitate politikoa egon badago, euskara ez dezagun ikasi. Baina esango nuke gure aldetik ere, euskaldunok,

mitoa elikatu dugula: gu desberdinak gara, Europako lehen hizkuntza, ez da indoeuroparra... Etxekalte, noski. Zeren era berean esaten da: zaila da, ezin da ikasi... Munduan zehar hizkuntzalariak ezagutzen ditut eta ezagutu ditut newyorktarrak euskaraz dakitenak, txekiarrek, poloniarrek. Ikasi ezin daitekeenik ez da egia. Hainbat hizkuntza-tako hiztunek erakusten dute hori eta ez naiz ari bakarrik hizkuntzalariez. Ondarroan wolofera hiztunek euskara ikasi dute eta esango didazu zer zerikusi daukaten woloferak eta euskarak.

Euskaldunok, mitoa elikatu dugu: desberdinak gara, Europako lehen hizkuntza, ez da indoeuroparra... Etxekalte, noski”

Ezin daiteke esan ikasi ezin daitekeenik. Ez zaigu komeni euskaldunoi hori esatea, gure buruaren kontra ari gara. Edozein hizkuntza ikas daiteke, kostako zaizu gehiago edo gutxiago. Ahizparik ez edukitzea, gure hizkuntzak eragozpen hori izan dezake, baina ikas daiteke. Gure morfologia itzela iruditzen zaigu, baina has zaitez ikasten navajoa, ea hor ez dagoen zailtasunik. Gurea ez da ez zailagoa ez errazagoa, munduko beste hizkuntza bat baino ez da.

Besterik gabe, hizkuntza bat gehiago.

Ikuspuntu objektibo batetik niretzat bai, baina bihotzean daramadan hizkuntza da. Hala ere, egia da euskarari bildu direla tipologikoki bereziak diren hainbat ezaugarri. Kanpoko hizkuntzalarien artean euskarak sortzen du beste inongo hizkuntzak sortzen ez duen lilura. Esaten diozu norbaiti euskarari aditua zarela eta galderak egitera etortzen zaizu kafearen bueltan. Dirudienez beraz, euskara ez da begi urdina bakarrik, begi urdina gehi hau eta beste. Beste inon aurkitzen ez diren ezaugarri berezi batzuk pilatzen dira euskararen zakuan. Beharbada gauza bera gerta daiteke beste hizkuntza batean, ezaugarri berezi batzuk izan ditzake batera, baina agian ez horren ezaugarri exotikoak. Guk atzekoz aurrera jartzen ditugu gauzak, hizkuntza ergatibo bat daukagu, nor-nori-nork bezalako egiturak ditugu... Horiek denak pilatzen dituzunean, azkenean esaten duzu, ostra! begira zelako lore bitxia daukagun hemen.

Ez dakit nola moldatuko garen galdera honetan *spoilerrik* ez egiteko. Gu gara hizkuntza duen animalia bakarra?

Konturatzen naiz bilakaera bat eduki dudala. Ikuspuntu antropozentristagoa neukan lehenago orain daukadana baino. 18 urteko 80 bat ikasle edukitzen ditut urtero eta galderak datozkit handik eta hemendik. Beti esan izan diet: giza hizkuntza bakarra da, ez duzue beste halakorik aurkituko bila hasten bazarete ere, giza hizkuntzaren ezaugarriak hauek dira eta ezaugarri guztien zakua hartzen baldin baduzue nekez aurkituko duzue halakorik. Zer gertatzen da ikuspuntu hori hartzen duzunean, nik urtetan hartu dudan moduan? Aitormena egingo dut, Hertzeinak-ek aspaldiko kantu zoragarri hartan bezala. Ikuspuntu hori hartzen baldin baduzu, gero ez daukazu giza hizkuntza zerekin konparatu. Esaten baldin baduzu, “ni bezalakorik ez dago, beraz alferrik ibiliko zarete ni naizen honen antzeko zerbaiten bila”. Horrek asko murrizten du ikerkuntzaren eremua.

Ez naiz aditua gai honetan, baina egin dezagun gauza bat. Ezaugarri guztiak jartzen baldin badituzu batera ez duzu aurkituko halakorik, ados, arrazoi, baina har dezagun ezaugarri bat eta bila dezagun beste lekuren batean, eta aurkituko dugu. Bilatu beste ezaugarri bat, eta aurkituko dugu, eta beste bat, eta beste bat.

Giza hizkuntzaz eta komunikazio sistemez hitz egiten da, neuk egin dut eskolak ematerakoan, gainerako animaliek dutena hizkuntza bezalakoa ez balitz bezala.

Horren bereziak bagara gizakiok, zer-tan dago gure berezitasuna? Kostako zai- zu geurea baino ez den ezaugarriak aur- kitzea.

Kontatu berri duzuna azaltzeko adibideak jaso dituzu liburuan, xibarta baleen komunikazio sistema, txorien kantua...

Txorien kantua gauza bat da eta gure jar- duna beste bat, baina ikusi kantuak az- tertzen dituzten adituak zer egin duten, aztertu txorien nolabaiteko diskurtsoak. Ikusiko duzu nola dagoen egituratuta, nola hierarkia bat daukaten atalek eta unita- teek, *Lego*-ko ataltxoak balira bezala. Hau da, kantuan agertzen diren ezaugarri bat- zuk gurean ere badaude.

Iruditzen zait, beharbada, ausartegiak garela diogunean, ezetz, ez dagoela hiz- kuntzarik beste inon. Denborak aurrera egin ahala gero eta gauza gehiago dakiz- kigu. Nik esango nuke: emaiouzu denbora zientziari eta beharbada kalparra aterat- zen genuenok hobe dugu kalparra apur bat apaltzen hastea, badaezpada.

Bihotz elebidunetz aritu zara, hau da, hizkuntzaren eta emozioen arteko harremanez.

Lehen esan dizut hizkuntza denak dire- la antzeko edo gauza bera, nik hori alda- rrikatuko nuke, hori da nire ustea. Baina noski, ez da gauza bera norberak hizkun- tzekin dituen bizipenak. Pertsona batek esaten badizu "*maite zaitut*" edo "*te quie- ro*" zure oroimenak garraiatuko dituen oroitzapenak hizkuntzarekin batera ga- rraiatuko dira. Hizkuntzek ez gaituzte ber- din hunkitzen.

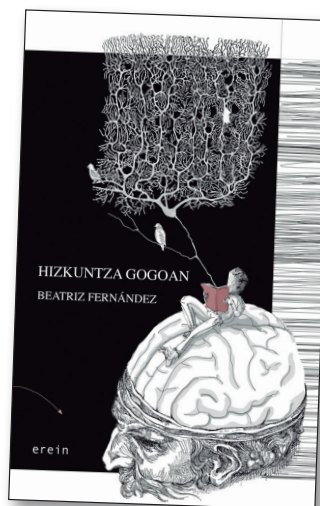
Nelson Mandelaren esaldi gogoanga- rriak zerikusia dauka honekin: pertsona bati bere hizkuntzan hitz egiten badio- zu hori bere bihotzera joango da eta da- kien hizkuntza batean hitz egiten badiozu

hori bere burura joango da. Nahiz eta bihotza bu- ruan dagoen, garunean, ez da gauza bera, ez zaitu berdin hunkitzen. Man- delaren esanean uste bat dago, baina ikertzaileek ere erakusten dizute be- netan ez zaituela modu berean hunkitzen ama hizkuntzan esaten dizu- tenak eta gerora ikasten duzun hizkuntzan esan- dakoak.

Liburuan bereziki aipatzen dira zer-nola- ko erreakzioak ditugun hiztunok tabu hitzekin, madarikazioekin, alegia. Oihartzun soziala eta emozionala dute, diskurtso neutro samar batetik ateratzen dira. Tabu hitzak eta errietak hainbat hiz- kuntzatan erabilia ikertu dituzte pertso- nen erreakzioak. Zer ikusi dute? Ikusi dute erantzun emozionala ez dela bera hizkun- tza guztietan, zein hizkuntza darabilzun erreakzio emozionala diferentea sortzen du. Hizkuntzalariek iker eremua dute hor.

Jatorrizko hizkuntzan desberdin erreakzionatzen dugula erakutsi dute ikertzaileek. Zu, orde, bihotz elebidunak izan ditzakegula ondorioztatzen iritsi zara.

Ez dizkidate laborategian probak egin, ez naiz ikertzaileentzat datu emaille izan, bai- na benetan sentitzen dut urteak beharko lirakeela jakiteko nik bezalako hiztunek zein erreakzio emozionala daukaten [jato- rrizko hizkuntza gaztelania du eta euskara umetan ikasi zuen ikastolan]. Seguru nago modu berean eragiten nauela hizkuntza batek zein besteak. Arrazoia izan daiteke euskara nire ama hizkuntza ez izan arren oso umetatik dakidan hizkuntza dela. An-

EHUko Hizkuntzalaritza eta Euskal Ikasketak Saileko ikertzailea eta irakaslea da. Sintaxilaria. *Hizkuntza gogoan* liburua baino lehen beste bi argitaratu zituen Ereinekin, beti ere dibulgazioari lotuak: *Euskera para castellanohablantes* eta *Euskara eta hizkuntzari buruz, hizketan semearekin*.

dereño Agurtzane bermeotarrak umetan errietan euskaraz egiten zidan, genio bi- ziko andereñoa zen! Hortik aparte, euska- rarekin izan dudat harreman emozionala ikastolatik aurrerakoa izan da, beste eus- kal hiztun batzuen kasuan ez bezala, zein- ak izan zitezkeen sortzez euskaldunak, baina euskararekin hautsi duten.

Ni bezalako hiztunak arakatuko bali- tuzte, zein ondoriotara iritsiko lirake? Bigarren hizkuntzarekin, euskararekin, harreman estua izan dut. *Lost in transla- tion* liburuaren idazleak, Eva Hoffmanek [jatorrizko hizkuntza poloniera zuen], zera adierazten zuen: beretzat *ibai* hitzak ingelesez ez zeukan polonieraz zuen kon- notaziorik, ez zuen oihartzun emozional bera. Baina halako batean, AEBetan urte asko daramatzala literatura ingelesez irakasten, konturatzen da ingelesak hun- kitzen duela polonierak hunkitzen duen beste!

Horrek esan nahi du, halako batean gerta daitekeela, metaforikoki hitz egi- nez noski, bihotz elebiduna bihurtzea. Nik uste dut badudala. ●

**1. KANPORAKETA
DURANGO**

Urriaren 3an, domeka,
17:00etan, San Agustín kulturunean

Ander Elortegi Garatea, Asier Galarza Garai,
Beñat Bilbao Landa, Ibon Ajuriagojeaskoa Garmendia,
Inazio Vidal Gurrutxaga eta Iruri Altzerreka Martinez.

BIZKAIKO
BERTSOLARI
TXAPELKETA
2021

Antolatzailea

Babesleak.

Laguntzailea

